DIMITRIE CANTEMIR, IN THE TIME AND SPACE OF HIS AGE

Rareş Şopterean
PhD. Student, University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu Mureş

Abstract:Cantemir was a philosopher of history, which differs greatly from the chroniclers of G. Ureche, M. Costin and I. Neculce, by addressing the historical phenomenon itself. Cantemir has not only replicated the huge factual material gathered by him regarding the history of Turkey, the Caucasus, Moldova and other countries, but has prefigured a way to interpret the general course of the historical process. Hence, the history and philosophy of history was the domain in which the thinker first manifested himself as a remarkable scientist.
We will try to surprise how the world / space were commented and how it was told in Dimitrie Cantemir's literary, scientific and philosophical discourse, the building of the ontological discourse.

Keywords: space, Cantemir, filosoph, history, umanism, literary.

Anii vieţii lui Dimitrie Cantemir au coincis cu o perioadă care anunţa trecerea de la vechi la nou în Europa de Sud- Est. Ultimele decenii ale secolului al XVII-lea au marcat începutul declinului Imperiului Otoman, odată cu înfrângerea forţelor armate turce sub zidurile Vienei în 1683[1]. Înfrângerea de la Viena nu a pus doar capăt avansului turc spre Europa ci a permis speranţa unei Renaşteri în Balcani.

Iniţierea intelectuală a lui Dimitrie Cantemir se datorează mamei sale şi călugărului Ieremia Cacavela, care stăpânea perfect latina, greaca veche, greaca modernă şi italiana. Tatăl său, Constantin Cantemir, deşi cunoştea mai multe limbi, era un om analfabet (abia ştia să semneze, ca dealtfel o bună parte din alţi domnitori ai Moldovei, la care va face referire cu sarcasm Dimitrie Cantemir în operele sale)[2]. Cacavela a fost, de asemenea, un scriitor anti-catolic care a lăsat, printre altele, două eseuri importante, scrise de mână: *Investigarea celor Cinci Diferenţe dintre Bisericile Greceşti şi Romane* şi *Un scurt manual de logică*.

În noiembrie 1688, la vârsta de cincisprezece ani, Dimitrie Cantemir a fost trimis ca ostatic la Constantinopol, unde a rămas până în 1691, când fratele său mai mare l-a înlocuit[3]. În Constantinopol, Dimitrie Cantemir a stabilit legături cu oamenii de ştiinţă ai Academiei Greceşti (Patriarhale), a ascultat prelegeri despre istorie, filozofie, teologie şi a studiat limbile, inclusiv limba turcă. A audiat prelegerile lui Iakomi, a filozofilor peripateticieni Anthony şi Spandoni, precum şi a lui Meletius Artsky, iar mai târziu a Mitropolitului Atenei ş.a.

După o scurtă şedere în Moldova, Cantemir se va reîntoarce la Constantinopol, unde cu pauze scurte rămâne până în 1710, continuându-şi vocaţia intelectuală. În această perioadă va

[1]Dimitrie Cantemir,*Despre Coran*, traducere de Ioan Georgescu, Editura Revistei „Analele Dobrogei", Cernauti, 1927, p. 262.
[2] Constantin Rezachevici, *Constantin Cantemir (1627-1693), întemeietorul dinastiei Cantemireştilor*, în „Revista de istorie a Moldovei", nr. 4, 2008 pp.47-96.
[3]Andrei Eşanu,*Dinastia Cantemireştilor* (secolele XVII – XVIII), Editura Ştiinţa, Chişinău, 2008, p.5.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

stabili relații de prietenie cu savantul turc Saadi Effendi, precum și cu ambasadorul rus din Turcia, Tolstoy, și cu ambasadorul francez Feriol[4].

În acești ani au fost publicate primele lucrări ale lui Dimitrie Cantemir. Mai întâi de toate, este tratatul filosofic *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, publicat în 1698 la Iași în limbile greacă și română. În tratat se resimt ideile etice ale filosofiei stoice. Această lucrare a marcat începutul dezvoltării terminologiei filosofice românești.

După *Divan* ..., Cantemir va scrie un eseu în limba română: *Lăudați-l pe profesor și demnitatea învățăturilor sale*, în care exprimă admirația pentru filosofia lui Van Helmont.

În primăvara anului 1700, Cantemir scrie o lucrare în limba latină, intitulată *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (*Știința sacră este o imagine indescriptibilă*). În această lucrare, sunt expuse părerile filozofice inspirate din ideile lui Van Helmont și Bacon.

Simultan cu *Metafizica,* a fost scris *Compendiolum universae logices institutionis,* unde va trata probleme ce țin de teoria cunoașterii.

Între 1703-1704 Cantemir a scris și *Cartea științei muzicii,* pe care a dedicat-o tânărului sultan Ahmed al III-lea, în care a dezvoltat un sistem muzical (bazat pe alfabetul arab) pentru muzica turcă.

Una dintre cele mai importante lucrări ale lui Dimitrie Cantemir a fost scrisă în anii 1704-1705 (publicată pentru prima dată în 1883), *Istoria ieroglifică*. Acesta este, în esență, primul roman în limba română scris de Cantemir. Axa narațiunii redă disputele dintre familiile Cantemir și Brâncoveanu. În general, *Istoria ieroglifică* are o încărcătură puternic umanistă.

După scurta perioadă de domnie se va retrage la Moscova[5], însă revenirea domnitorului la arta scrisului a avut loc în 1713, după moartea soției sale Casandra.

Dimitrie Cantemir va fi promovat de către Petru I în lumea *științifică rusă*, unde va continua să scrie din viziunile sale filosofice și socio-politice. Această oportunitate l-a adus pe Cantemir mai aproape de membrii Academiei din Berlin. La recomandarea lui G. Leibniz (după unele surse Huyssen) în 1714, Cantemir a fost ales membru al Academiei de Științe din Berlin. Iar atunci când a fost discutată crearea Academiei Ruse, Dimitrie Cantemir a fost numit printre candidații la președinție.

În 1714, Cantemir va scrie un eseu mic, dar foarte important, *Monarchiarum physica examinatio,* dedicat lui Petru I. În această lucrare, autorul încearcă să-și fundamentalizeze în mod filosofic înțelegerea misiunii istorice și temporale a imperiilor.

În același an, Academia de Științe din Berlin i-a cerut lui Dimitrie Cantemir să scrie o lucraredespre Moldova (pe care o va numi *Descriptio Moldaviae*)[6], și o va finisa în anul 1716. Tot în această perioadă (1714-1716), Dimitrie Cantemir a finalizat lucrarea fundamentală *Historia incrementorum atque decrementorum aulae ottomanicae*, pe care o începuse încă din perioada în care era în Constantinopol. Aceasta este o cronică științifică detaliată, care reprezintă o refacere critică a lucrării filosofului turc Saad Effendi[7].

Este important să remarcăm, că această lucrare a fost promovată la cel mai înalt nivel. În

[4]Mihai Maxim, *Dimitrie Cantemir și epoca sa*, *Documente noi din arhivele turcești*, în „Revista de Istorie a Moldovei", 2008, nr.4, p.76

[5] L. Demeny, *Tratatul de alianță antiotomană între Moldova şi Rusia din 1711*, în „Magazin istoric", nr. 10, 1973, p.12.

[6]Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, Bucuresti, 1901, p. 179.

[7]Dimitrie Cantemir,*Istoria Imperiului Ottoman. Creşterea şi scăderea lui*, traducere română de dr. I. Hodosiu, Ed. Societății Academice Române, 1876–1878, Bibliografie selectivă (din colecția Bibliotecii „Gh. Asachi"), Iaşi 2003, p. 12.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

1719, pe baza instrucțiunilor lui Petru I, D. Grozin a tradus lucrarea în limba rusă, iar traducerea *a fost ... predată Majestății Sale regale și binecuvântată*[8]. În 1732, fiul lui Dimitrie Cantemir – Antioh, a luat cu el manuscrisul acestei cărți în Anglia, unde fusese numit ambasador al Rusiei, iar pastorul N. Tyndall a tradus-o în limba engleză. Această traducere a fost publicată în 1734 și republicată în 1756. Mai târziu, cartea a fost publicată în limba franceză (1743), germană (1745) și română (1876-1878). Astfel, această lucrare a lui Dimitrie Cantemir, a fost scrisă pe baza celui mai bogat material faptic al timpului, adunat din arhivele turcești. Până în 1835, când a fost publicată *Istoria Imperiului Otoman* de I. Hammer-Purgshtal, cercetarea lui Cantemir a constituit studiul de referință pentru toată Europa, în privința istoriei Imperiului Otoman.

În anul 1717, Dimitrie Cantemir a completat în limba latină o parte semnificativă a manuscrisului, intitulat *Cronicile romano-moldo-vlahilor*. Lucrarea descrie istoria principatelor dunărene înainte de secolul al XIII-lea. Cercetătorul intenționa să investigheze o perioadă mai extinsă, dar moartea prematură l-a împiedicat să-și finiseze opera. Pentru a scrie această lucrare, Dimitrie Cantemir a acumulat o cantitate imensă de material: cronici moldovenești, valahe și slave, maghiare, poloneze și alte surse.

Între anii 1716-1718, Dimitrie Cantemir scrie două lucrări istorice vaste: *Viața lui Constantin Cantemir,* în limba latină și *Evenimente din viața Cantacuzinilor și Brâncovenilor,* în limba rusă. Primul dintre acestea prezintă genealogia Cantemirilor, începând cu domnitorul Ștefan al III-lea (secolul al XV-lea) și fundamentează legalitatea monarhiei ereditare a Cantemireștilor.

În 1719 au avut loc schimbări importante în viața personală și poziția socială a lui Cantemir Acesta se va căsători cu prințesa Anastasia Trubetskoy, ceea ce-l va aduce mai aproape de Petru I, devenind confident al suveranului pentru afacerile din Est[9].

Una dintre ultimele lucrări majore ale lui Dimitrie Cantemir, *Loca obscura in cathechisi*, a fost scrisă de el în 1720.

În legătură cu campania din Caucaz a lui Petru I, din 1719 (Campania persană), unde era o populație exclusiv musulmană, lui Cantemir i s-a cerut să scrie o lucrare despre teoria și practica islamului. Cartea a fost publicată la sfârșitul anului 1722 la Sankt Petersburg, sub titlul *Cartea lui Sistim* sau *Statul religiei Muhammad*.

Dimitrie Cantemir a participat direct la campania persană ca *principalul specialist în politica și cultura Estului*[10]. În timpul campaniei, a studiat natura și modul de viață al popoarelor din regiunea Volga. În Caucaz, el a efectuat o serie de cercetări geografice, istorice și arheologice, și a decis să scrie o istorie a Daghestanului. Dimitrie Cantemir a examinat cu atenție zidurile clădirilor Derbent și alte monumente vechi și a copiat inscripțiile arabe. Rezultatele studiului inscripțiilor arabe vor fi prezentate de Cantemir în colecția *Collectanea orientalis* (*Colecții orientale*).

În timpul campaniei persane, starea de sănătate (diabet) a lui Dimitrie Cantemir s-a înrăutățit. În 1723, el s-a întors la proprietatea sa - satul Dmitrovka, provincia Oryol, iar la 21 august, la vârsta de 50 de ani, a murit în plină putere creatoare. A fost înmormântat la Moscova,

[8] Radu Mârza, *Rusia, slavii şi slavonismul în viaţa şi opera lui Dimitrie Cantemir*, în „Apulum", XLI, 2004, pp. 423-424.
[9] Ion Eremia, *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*, în „Țara Moldovei în contextul civilizației europene", Materialele Simpozionului Internațional, noiembrie 2008, în honorem Gheorghe Gonța, Chișinău: Cartdidact, 2008, pp. 296-303.
[10] Lilia Pogolșa, *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*, în „Revista de Istorie a Moldovei", 2008, nr.4, p.143.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

într-o mănăstire grecească, şi abia în 1935, la cererea guvernului român, rămăşiţele lui Dimitrie Cantemir au fost transferate la Iaşi, în biserica ctitorită de Vasile Lupu.

Aceasta este povestea destinului celui mai ilustru domnitor care l-a avut poporul român, care ne duce cu gândul la dialogul lui Platon, *Republica*, în care filosoful este şi conducător al cetăţii sale.

În acelaşi timp periplul politic şi filosofic a lui Dimitrie Cantemir reflectă confruntarea poporului nostru cu cele patru lumi şi culturi politice, inclusiv cultura politică locală. Dimitrie Cantemir s-a format în Moldova sub protecţia mamei sale care a avut grijă de educaţia elevată a fiului său. Şi-a definitivat cultura politică şi spirituală la Canstantinopol (axis mundi la acea perioadă), va reveni în ţară unde se va confrunta cu lipsa de unitate/trădare şi viziune politică a boierilor moldoveni, după care va fi nevoit să-l urmeze pe Petru I în marea şi pustia Rusie. Această oportunitate l-a adus în pragul celor mai mari centre ştiinţifice ale Europei. În cele din urmă, în Caucaz va înţelege esenţa culturii şi tragediei lumii arabe.

Este demn de remarcat, că într-o viaţă relativ scurtă, Dimitrie Cantemir a reuşit să fie prin excelenţă un om politic de mare valoare, respectat la cele mai înalte curţi ale timpului, şi un filosof de talie mondială, recunoscut şi apreciat de Academia din Berlin şi alte instituţii ale vremii.

Prin urmare, simbolic, titlul acestui capitol ne relevă dimensiunea transtemporală şi trans-spaţială a culturii şi ştiinţei promovate de domnitorul şi filosoful Dimitrie Cantemir.

În istoria gândirii ştiinţifice şi filosofice, Cantemir ocupă un loc special. Spre deosebire de predecesorii săi, omul de ştiinţă nu împărtăşea o viziune pesimistă asupra unei persoane şi a viitorului ei, potrivit căreia o persoană trebuie să se supună împrejurărilor. În *Divan* ... el se adresează cu următoarele cuvinte: "Nu trebuie să fii sclav, ci stăpânul lumii… "[11]. Aceste cuvinte exprimă ideea măreţiei unui bărbat care, în opinia lui Cantemir, are o poziţie dominantă în natură şi este chemat să-şi folosească puterile pentru a se folosi de sine însuşi. Cum poate o persoană să ajungă la această poziţie? În *Divan* ... Cantemir răspunde la întrebare în deplină înţelegere cu timpul său: “este necesar să înveţi, chiar şi de la un duşman …”[12]. Deci, educaţia şi cunoaşterea de sine - aceasta este calea de a stăpâni lumea.

În lucrările ulterioare, Cantemir îşi dezvăluie atitudinea faţă de ştiinţă. Opiniile sale asupra acestei chestiuni nu au rămas la fel, s-au schimbat. În *Metafizica* el analizează problema naturii şi demnităţii cunoaşterii ştiinţifice. El a contrastat ştiinţa simplă, *lumească*, cu *ştiinţa sfântă*, adică teologia care, în opinia sa, posedă un *avantaj faţă de gândirea păgână, la fel ca spiritul asupra trupului*[13]. Gânditorul declară: "Am demonstrat că ştiinţele obţinute prin simţurile muritoare sunt crude, impermanente, rătăcite şi în cele mai multe cazuri

false "[14]. Anticii *au încercat în mod constant să înţeleagă, prin experimente nesfârşite, diverse arte, să scoată diverse cunoştinţe de sub craniu*[15]. În cele din urmă, *atenienii ... care, mai mult decât alţii, au fost înţepaţi de doctrina şarpelui (diavolul) şi au gustat fructul interzis, au ridicat un templu mare, deasupra căruia au plasat inscripţia: către un dumnezeu necunoscut (Cognose te ipsium)*[16]. Astfel, potrivit lui Cantemir, teologia este cea mai înaltă ştiinţă, studiind

[11]Dimitrie Cantemir,*Opere complete*, vol. 1, *Divanul sau Gîlceava înţeleptului cu lumea sau Giudeţul sufletului cu trupul*, Editura Academiei, Bucuresti, 1974, p. 251.
[12]*Ibidem*, pp.301-377.
[13] Dimitrie Cantemir, *Metafizica*, traducere de Nicodim Locuşteanu, Editura Ancora, Bucuresti, 1928, p. 132.
[14]*Ibidem*, p. 296.
[15]*Ibidem*, p. 311.
[16]*Ibidem*, p. 313.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

fenomenele ordinii spirituale. Știința *simplă*, care se bazează pe datele organelor de simț, este echivalentă, în opinia sa, vorbirii și, în plus, este dăunătoare, deoarece generează mândrie și, așa cum se poate vedea din citatul de mai sus, Cantemir include în sfera acestei științe astronomia și astrologia, istoria și fabulele, logica și vrăjitoria, metafizica și magia, filozofia morală și chiar parazitismul.

Începând cu *Istoria ieroglifică*, în lucrările lui Cantemir are loc o întoarcere accentuată spre știința *lumească*. Mai întâi de toate, filozoful *restabilește drepturile* științei și culturii antice. În *Cronica*.., el vorbește despre Socrate, Plutarh, Platon, Ptolemeu, Cicero, Marcus Aurelius, Xenofon, Titus Livius, matematicianul Procleus și alți filosofi[17]. Cantemir admira elenii, care, a spus el, au fost "în multe privințe mai curioși și mai deștepți decât alte națiuni ..."[18], în același timp, el se referă la cuvintele lui Socrate: "Nu elenul care trăiește în Grecia, ci cel care a învățat obiceiurile bune și sincere ale grecilor"[19] . Potrivit lui Cantemir, vechii greci "au câștigat faima celor mai nobili oameni printre toate popoarele antice, faima moștenitorului și proprietarul ... cunoștințelor"[20]. Diferitele științe și învățături românii le-au împrumutat de la greci[21].

Astfel, Cantemir dezvăluie trei etape în dezvoltarea unei abordări a științei și a cunoștințelor științifice. Inițial, filosoful cere doar cunoașterea de sine, apoi respinge toată știința *simplă*, adică seculară, în numele teologiei, și în cele din urmă începe să evoce această *simplă* știință, adică cunoașterea obiectelor naturale și a fenomenelor, pe care o va reda în lucrările sale de geografie și istorie.

Pentru a evalua corect această evoluție a punctelor de vedere ale gânditorului, este necesar să se țină seama de faptul că el a trăit într-o epocă în care procesul de separare a științei și a teologiei a fost departe de a se sfârși. De aceea, în lucrările lui Cantemir, știința și teologia sunt simultane în stările de separare și interpenetrare.

Formarea unei astfel de poziții a fost facilitată de faptul că Dimitrie Cantemir însuși a fost un om de știință și a adus o contribuție majoră la dezvoltarea ei. Opiniile sale științifice au fost formate într-un moment în care s-au înregistrat deja progrese importante în diferite domenii ale științei naturale. În secolele XVI-XVII, astronomia, matematica și mecanica s-au impus ca științe de sine stătătoare. În astronomie au fost recunoscute învățăturile lui N. Copernicus, care au fost dezvoltate în continuare în lucrările lui J. Bruno, Galileo G. și I. Kepler. Matematica a fost îmbogățită de geometria analitică a teoriei numerelor a lui R. Descartes și P. Fermat. În domeniul mecanicii și al fizicii, X. Huygens a creat teoria undelor lumii și a inventat un ceas cu pendul. A apărut și a evoluat ideea mișcării ca formă de existență a corpurilor materiale.

Cantemir a cunoscut toate aceste cercetări, și le-a redat în scrierile sale, referindu-se la R. Bacon, N. Copernicus, Van Helmont. Numele lui Cantemir este legat de întocmirea unei hărți a Moldovei, care, deși nu fără erori, are o valoare științifică considerabilă (1714). El va efectua, de asemenea, o hartă a Constantinopolului, care prezintă clădirile și monumentele istorice ale acestui oraș, precum și structura truplelor ruso-moldovenești și turcești în bătălia de la Stănilești din 1711.

Cantemir s-a arătat, de asemenea, ca un bun arhitect și matematician. În timp ce locuia în Constantinopol, el și-a construit un palat conform proiectului său, care, după el, "este foarte elegant și respiră frumusețea. Locația este remarcabilă: are o perspectivă, de unde puteți vedea

[17]*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor, op.cit.*, pp. 110, 164, 179, 202, 313.
[18]*Ibidem*, p. 58.
[19]*Ibidem*, p. 86.
[20]*Ibidem*, p. 87.
[21]*Ibidem.*

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

întreaga cetate și suburbiile "[22]. În plus față de palat, în satele care îi aparțineau în Moldova și apoi în Rusia, în conformitate cu desenele sale, au fost construite multe biserici în stil bizantin.

Faima mondială a lui Cantemir a fost generată de cercetările sale din istoria Moldovei și Turciei. În comparație cu predecesorii săi, N.G. Milescu și Miron Costin, el a făcut un uriaș pas înainte: a trecut de la cronicile și cronologiile obișnuite la o expunere sistematică a istoriei. Aproape toate lucrările istorice ale lui Cantemir au fost scrise în Rusia în atmosfera transformărilor lui Petru I și sunt de natură științifică, deoarece se bazează pe surse și probe fiabile. După Cantemir, popoarele sunt în strânsă legătură cu istoria popoarelor vecine. Împreună cu materialele factologice enorme, aceste lucrări conțin o mulțime de generalizări teoretice. În lucrările sale de istorie și geografie se regăsește aspirația de a identifica cauzele interne și externe ale evenimentelor, pentru a fi obiectiv, pentru a da funcțiile educaționale științifice istorice.

Cantemir descrie evenimentele istorice, renunțând la momente nesemnificative. El încearcă să dezvăluie mai presus de toate aspectele esențiale ale evenimentelor. Omul de știință consideră că, din faptele disponibile, istoricul ar trebui să aleagă ce este mai important, corespunzător conceptului său. Aceasta este, în opinia sa, principala dificultate a științei istorice. Dacă un naturalist se bazează numai pe el însuși, se bazează numai pe fapte obținute experimental, atunci istoricul *trebuie să creadă mai mult decât pe sine*[23], adică să fie obiectiv.

În plus, narațiunea istorică nu trebuie să provoace nemulțumire din partea națiunilor vecine, *să nu spunem că, pierzând mintea iubirii patriei, am trecut granița adevărului istoric*[24].

Cantemir, considera că ar trebui să se limiteze doar la mărturiile istoricilor. Trebuie să adoptăm cântece, balade, referindu-ne și la alte lucrări de artă populară. Toate acestea sunt surse valoroase. Dar în niciun caz nu ar trebui să fie confundate cu fapte istorice fiabile[25]. Istoricul trebuie să citeze cu precizie sursele și în niciun caz să denatureze textele. Cantemir însuși a încercat să adere la aceste reguli.

Gânditorul a prezentat o înțelegere istorică, prezicând moartea inevitabilă a Imperiului Otoman. Descriind războiul polonez-turc din 1672, care s-a încheiat cu victoria turcilor, el a concluzionat: "A fost ultima victorie care aducea vreun beneficiu statului otoman ... "[26].Imperiul Otoman, potrivit lui Cantemir, era în scădere din două motive: cauza externă este slăbirea puterii militare a otomanilor, cauza internă fiind decăderea morală care a înghițit imperiul.

În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir ajunge la următoarea concluzie: "În ceea ce privește mintea umană pare a fi doctrina lui Hristos. Doctrina lui Mohamed este absolut absurdă și arogantă, iar musulmanii păstrează sfințenia lui Mohamed …"[27]. Este greu de dovedit care religie este mai adevărată, "pentru că noi, creștinii, recunoaștem adevărul Evangheliei, atunci musulmanii recunosc adevărul din Coran". Aceste analize, deși sumare se regăsesc și în *Cronica*…[28].

Fără îndoială, Cantemir a fost un filosof al istoriei, care se deosebește mult de cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, prin abordarea fenomenului istoric în sine. Cantemir nu a redat doar imensul material factologic adunat de el privitor la istoria Turciei,

[22]*Istoria Imperiului Otoman. Creșterea și scăderea lui*, *op.cit.*, p. 45.
[23]*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, *op.cit.*,p. 62.
[24]*Ibidem*, p. 9.
[25]*Ibidem*, p. 217.
[26]*Istoria Imperiului Otoman*, *op.cit.*, p. 409.
[27]*Ibidem*, p. 108.
[28]*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, *op.cit.*,pp. 326,457.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)

Caucazului, a Moldovei și a altor țări, ci a prefigurat un mod de a interpreta cursul general al *procesului istoric*. Prin urmare, istoria și filosofia istoriei era domeniul în care gânditorul s-a manifestat, în primul rând, ca un om de știință remarcabil.

BIBLIOGRAPHY

Botez, L.*Elemente de umanism popular în legendele turcești receptate de Dimitrie Cantemir* în "Revista de istorie și teorie literară", t. 25. București, 1976.

Cantemir,Dimitrie , *Despre Coran*, traducere de Ioan Georgescu, Editura Revistei „Analele Dobrogei", Cernăuți, 1927.

Cantemir, Dimitrie , *Metafizica*, traducere de Nicodim Locușteanu, Editura Ancora, București, 1928.

Cantemir,Dimitrie, *Istoria Imperiului Ottoman. Creșterea și scăderea lui*, traducere română de dr. I. Hodosiu, Ed. Societății Academice Române, 1876–1878, Bibliografie selectivă (din colecția Bibliotecii „Gh. Asachi"), Iași 2003.

Cantemir,Dimitrie, *Opere complete*, vol. 1, *Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, Editura Academiei, București, 1974.

Cantemir, Dimitrie, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. G. Tocilescu, București, 1901

Ciobanu, Șt. , D. Cantemir în Rusia în Analele Academiei Române (memoriile secțiunii literare), Seria 3, vol. 2. București, 1925.

Demeny, L.,*Tratatul de alianţă antiotomană între Moldova şi Rusia din 1711*, în „Magazin istoric", nr. 10, 1973

Eremia, Ion, *Politica rusofilă a lui Dimitrie Cantemir – mit și realitate*, în „Țara Moldovei în contextul civilizației europene", Materialele Simpozionului Internațional, noiembrie 2008, în honorem Gheorghe Gonța, Chișinău: Cartdidact, 2008.

Eșanu, Andrei,*Dinastia Cantemireștilor* (secolele XVII – XVIII), Editura Știința, Chișinău, 2008.

Iorga, Nicolae, Istoria literaturii românești, vol. 2, București, 1926.

Maxim, Mihai , *Dimitrie Cantemir și epoca sa*, *Documente noi din arhivele turcești*, în „Revista de Istorie a Moldovei", 2008, nr.4

Mârza, Radu , *Rusia, slavii şi slavonismul în viaţa şi opera lui Dimitrie Cantemir*, în „Apulum", XLI, 2004

Minea, I., Despre Dimitrie Cantemir (Omul — scriitorul — domnitorul), Iași, 1926.

Pogolșa, Lilia, *Doctrina politică a lui Dimitrie Cantemir reflectată în tratatul de la Luțk din 1711*, în „Revista de Istorie a Moldovei", 2008, nr.4

Rezachevici, Constantin, *Constantin Cantemir (1627-1693), întemeietorul dinastiei Cantemireștilor*, în „Revista de istorie a Moldovei", nr. 4, 2008.

Sorohan, Elvira, Cantemir în cartea hieroglifelor, București, 1978.

Ștefănescu, M., Filosofia românească, București, 1922.

BDD-A28693 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:56 UTC)